

27-4-93

**Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming
Midden-Brabant**

PEREGRIJN

2e jaargang nr.4 april 1993

PEREGRIJN

Periodiek van de Werkgroep voor Vogel-
en Natuurbescherming Midden-Brabant.

Redaktie: Herman Petermeijer
Ad van Poppel

Redaktieadres: Anna Paulownahof 144
5038 VW Tilburg
013-425388

Dagelijks bestuur van de vereniging.

Voorzitter: Nico Hilgers 04241- 4258
Secretaris: Loek Hilgers 04242-84978
Penningmeester: Frank van den Oetelaar 04242-88486

Contributie.

Gewone leden	f 40,- per jaar
Huisgenoot leden	f 20,- per jaar
Leden tot 25 jaar	f 20,- per jaar

Leden ontvangen Peregrijn gratis

4-93

UITNODIGING

voor de vergadering van de Werkgroep voor Vogel- en
Natuurbescherming Midden-Brabant op Dinsdag 27 april 1993.

Plaats: De Schaapjes, Oisterwijksedreef 12, Haaren. 04242-15735.

Aanvang: 20.00 uur.

A G E N D A

1. Opening en mededelingen.
2. Vaststelling verslag vergadering van 30 maart 1993.
3. Postbespreking.
4. Voortgang diverse tellingen (Mortelen, Dodaars, Korhoen, Regenwulp en Fenologie.
5. Rondje waarnemingen.
6. Rondvraag en sluiting.

Vanwege het late tijdstip waarop de Jaarvergadering werd afgesloten, werd besloten om de toelichting die Loek zou geven op het Korhoenbeschermingsplan voor Noord-Brabant uit te stellen tot de volgende vergadering. Daarom dus na afloop van deze vergadering een toelichting op het Korhoenbeschermingsplan voor Noord-Brabant door Loek.

AKTIVITEITEN-OVERZICHT

zondag	25 april	Korhoentelling
dinsdag	27 april	ledenvergadering
vrijdag	30 april	Regenwulptelling
zondag	2 mei	Mortelenekskursie
vrijdag	7 mei	Regenwulptelling
zondag	9 mei	Korhoentelling
woensdag	12 mei	bestuursvergadering
vrijdag	14 mei	Mortelenekskursie
dinsdag	25 mei	ledenvergadering
donderdag	27 mei	meerdaagse ekskursie Givry

Verder wordt er minimaal 1 keer per maand een ekskursie georganiseerd naar de Mortelen in verband met de inventarisatie. Nadere afspraken hierover zullen tijdens de vergaderingen worden gemaakt. Contactpersoon hiervoor is Nico. Ook bij twijfel of de Mortelen-ekskursies doorgaan even Nico bellen. De eerstvolgende in deze Mortelen-reeks is gepland op 2 mei, verzamelen 05.45 uur Lopensestraat/Woekensesteeg, plaatselijk bekend als Slingerland. Deze ekskursie staat in het teken van o.a. de nachtegaal, maar ook soorten als kleine bonte specht, boomklever en geelgors hopen we aan te treffen. De ekskursie van vrijdag 14 mei staat vooral in het teken van de Houtsnip, en is daarom een avondekskursie; vertrek 20.30 uur, eveneens vanaf Slingerland.

*Gelijk de grootvorst bij het ochtendgloren
in dille vreugd rondanste op 't gazon
van 't zomerlustoord, voordat hij begon
den staatraad over 't wetsonwerp
te hooren*

*- hoe kan natuur het menschenhart
bekoren! -,
zoo speelt er thans nabij den nymphen-
bron
de blijde koekoek, zingend wat hij kon,
wijl uit zijn ei een gladvink is geboren.*

*De pluimgeveerde gasten zingen mee
in de volière. Ay! dit vroolijk tieren
beschrijft geen pen; 't is nutteloos
getracht.*

*'t Is als het jubelend ruischen van de zee
ter hulde van Neptuin. De trage dieren
van 't weiland hebben schaterend
gelacht.*

Dit niet eenvoudige gedicht
ontving de redactie van Frits.

UIT HET WAARNEMINGENARCHIEF: DE BLAUWE KIEKENDIEF.

In de reeks soortoverzichten van het waarnemingen-archief dit keer een soort waarvan we over een redelijk aantal waarnemingen beschikken. Dit is eigenlijk opvallend, omdat het zeker niet de meest algemene of meest opvallende vogelsoort van Midden-Brabant is. Kennelijk zijn er dus andere redenen waarom waarnemingen van deze imposante stootvogel op waarnemingskaarten terecht komen. Wat deze redenen kunnen zijn zal ik hier verder buiten beschouwing laten. Hieronder volgt een overzicht van alle waarnemingen die momenteel in het archief van de Werkgroep zitten.

28-04-'77	1 ex.	Kampina		BT
01-05-'77	1 ex.	Kampina		FvA
27-11-'77	3 exx.	Kampina	2w1m	TH
09-12-'77	1 ex.	Kampina		FvA
23-12-'77	1 ex.	Kampina		FvA
28-12-'77	1 ex.	Vughtse Gement		BT
18-01-'79	1 ex.	Kl. Oisterwijkse Heide		JS
24-01-'79	1 ex.	Oude Warande Tilburg	m	LH
13-04-'79	1 ex.	Kampina		LH
13-04-'79	1 ex.	Reuselse Moeren	w	LH
21-04-'79	1 ex.	Kampina	w	LH
21-04-'79	1 ex.	Nemelaer	m	LH
21-03-'79	1 ex.	Rijens Broek	w	AH
22-03-'79	1 ex.	Regte Heide	w	RBu
23-03-'79	2 exx.	Regte Heide	w	AH
??-??-'??	1 ex.	Drunense Duinen	w	RBu
??-??-'82	1 ex.	Kampina	w	AB
10-01-'82	1 ex.	De Kuilen, Gemonde	w	AB
16-01-'82	1 ex.	Hildsven	m	LH
17-01-'82	1 ex.	Kwaden Opslag	m	LH
10-10-'82	1 ex.	Beerze, Spoordonk		CvL
26-10-'82	1 ex.	Regte Heide	w	VRH
26-10-'82	1 ex.	Oirschotse weg, Moerg.	w	VRH
06-11-'82	1 ex.	Zwarte Voort		LH
12-11-'82	1 ex.	Kampina	m	AB
02-12-'82	1 ex.	Dommeldal, Gemonde	m	AB
23-12-'82	1 ex.	De Brand	w	RBu
??-03-'82	1 ex.	Kampina	w	AB
16-03-'82	1 ex.	Geelders	w	AB
??-04-'82	1 ex.	Kampina	w	AB
20-04-'82	4 exx.	Kampina	2m2w	AB
05-05-'82	1 ex.	Kampina	w	AB
10-10-'83	1 ex.	Regte Heide	m	GvD
29-10-'83	1 ex.	Langedijk, Tilburg	w	MS
13-11-'83	1 ex.	Langedijk, Tilburg	w	MS
24-02-'83	1 ex.	Langedijk, Tilburg	w	MS
27-02-'83	1 ex.	Langedijk, Tilburg	w	MS

14-04-'83	2 exx.	Regte Heide	w	MS
17-04-'83	1 ex.	Oirschotse Heide	m	LH
06-01-'90	1 ex.	Spinder, Tilburg	w	HP
31-03-'91	1 ex.	Kampinase Heide	(w)	RS
13-12-'91	1 ex.	Regte Heide	w	HP
29-01-'91	1 ex.	Kwaden Opslag	w	MS
17-02-'91	2 exx.	Capelse Uiterwaarden	w	MS
23-02-'91	1 ex.	Overdiepse Polder	w	MS
07-02-'92	1 ex.	Moddervelden	w	JS
11-04-'92	1 ex.	Kampina	w	HP
20-04-'92	1 ex.	Oirschotse Heide	w	AvP, SvP, CvL
30-04-'92	1 ex.	Regte Heide	w	RB
20-10-'92	1 ex.	Oisterwijk, beb. kom	w	FsvdO
23-11-'92	1 ex.	Reuselse Moeren	w	VRH
06-12-'92	1 ex.	Tilburg, noord.stadsrand	w	AvP

Als we deze waarnemingen uitsplitsen naar waarnemingen per jaar zien we voor de verschillende jaren:

1977	6 waarnemingen
1979	9 waarnemingen
1982	17 waarnemingen
1983	7 waarnemingen
1990	1 waarneming
1991	5 waarnemingen
1992	7 waarnemingen

Hierbij kunnen we opmerken dat de winter 1978/1979 een strenge winter was en 1981/1982 een vrij strenge winter, waardoor mogelijk meer Blauwe kiekendieven dan gewoonlijk de winter in ons land doorbrachten. Dit komt dus ook in Midden-Brabant tot uitdrukking. Vooral 1982 echter gaf aanzienlijk meer waarnemingen van de Blauwe kiekendief te zien. Deze Blauwe kiekendieven zijn dan waarschijnlijk vooral afkomstig uit Scandinavië en Oost-Europa. Een deel van de hier gewoonlijk verblijvende Blauwe kiekendieven wijkt bij streng winterweer waarschijnlijk uit naar elders. In totaal gaat het bij al deze waarnemingen uit het waarnemingenarchief om 52 waarnemingen, waarbij in totaal 60 Blauwe kiekendieven werden waargenomen.

Ook kunnen we deze waarnemingen uitsplitsen naar de maand waarin de waarnemingen werden verricht. Dit geeft het volgende beeld te zien:

oktober	6 waarnemingen	februari	5 waarnemingen
november	5 waarnemingen	maart	6 waarnemingen
december	7 waarnemingen	april	12 waarnemingen
januari	7 waarnemingen	mei	2 waarnemingen

Opvallend hierbij is het te kunnen constateren dat het grootste aantal waarnemingen werd verricht in de maand april. Als we de april-waarnemingen verder uitsplitsen blijkt dat 64 % van alle april-waarnemingen werd verricht in de tweede helft van deze maand. Verder valt het op dat september-waarnemingen geheel ontbreken; dit is opvallend omdat de Blauwe kiekendief een soort is die vanaf september begint door te trekken.

Voorkomen in Nederland

Als broedvogel komt de Blauwe kiekendief vooral voor op de Waddeneilanden, waar de soort overigens pas vanaf 1940 voorkomt, in de Flevopolders en in de kop van Overijssel. In totaal zal het in Nederland gaan om zo'n 100-150 broedpaartjes. In de winter daarentegen kunnen zich zo'n 500 tot 1000 Blauwe kiekendieven binnen de landsgrenzen ophouden.

Voorkomen in Midden-Brabant.

Enige decennia geleden kwam de Blauwe kiekendief ook nog als broedvogel in ons deel van de provincie voor. Echt talrijk is hij er waarschijnlijk nooit geweest. Het ging hierbij vooral om de omgeving van Udenhout, Kampina, Neterselse Heide, en Baarle Hertog. Verder kwam de Blauwe kiekendief voor wat de provincie Noord-Brabant betreft vooral voor in de Peelstreek. De laatste broedgevallen vonden hier plaats in het begin van de jaren zeventig. De laatste broedgevallen in Midden-Brabant dateren voor zover bekend uit het eind van de jaren vijftig. Tegenwoordig komt de soort hier nog alleen als doortrekker en wintergast in klein aantal voor. De meeste waarnemingen komen uit de periode oktober-april, met een late waarneming van 1 ex. op 5 mei 1982 op de Kampinase Heide. Als vroegste waarneming staat 10 oktober genoteerd (1982 en 1983). Hierbij valt het op dat er geen september-waarnemingen in het archief zitten.

Geslachtsverhouding

Opvallend is het dat bij de waarnemingen van Blauwe kiekendieven voornamelijk wijfjes worden opgegeven. Het beeld wordt hierbij echter wat vertekent omdat jonge mannetjes qua verenkleed tijdens hun eerste winter meer op wijfjes lijken, dan op mannetjes, en daarom dus in vrijwel alle gevallen als wijfje zullen zijn opgegeven. Van de 62 waargenomen Blauwe kiekendieven werd in 9 gevallen geen onderscheid gemaakt tussen mannetje of vrouwtje. Van de 51 Blauwe kiekendieven die dan dus nog overblijven werden 40 vrouwtjes opgegeven en 11 mannetjes, ofwel 78 % vrouwtjes tegen 22 % mannetjes. Duidelijk is dus in ieder geval dat in Midden-Brabant relatief weinig adulte mannetjes worden waargenomen.

Waarom er relatief weinig adulte mannetjes worden waargenomen is minder duidelijk. Het zou kunnen zijn dat er meer wijfjes worden

geboren dan mannetjes, want een mannetje houdt er vaak meer dan 1 wijfje op na. Met name in gebieden met een hoge dichtheid aan Blauwe kiekendieven en een voldoende voedselaanbod komt dit verschijnsel voor. Ook is het mogelijk dat mannetjes Blauwe kiekendief geneigd zijn om eerder of verder weg te trekken dan de vrouwtjes. Tot slot is het mogelijk dat er verschillen bestaan in de overlevingskansen van de verschillende sexen.

Biotoopkeuze.

Omdat we over redelijk wat waarnemingen beschikken is het mogelijk om enigszins na te gaan in welk biotooptype de meeste waarnemingen worden gedaan. Omdat echter niet specifiek werd opgegeven in welk biotooptype de waarnemingen werden verricht is er hierbij steeds vanuit gegaan dat een waarneming uit een heidegebied zoals Kampina, of de Regte heide dus inderdaad op de heide, en niet op aangrenzende bos- of cultuurgebieden betrekking heeft. Hierdoor is een onbekende foutenbron ontstaan voor wat betreft het biotooptype. Niettemin is het uit bovenstaande waarnemingen duidelijk dat heidegebieden, zelfs vrij kleine heiderestanten als de Regte heide, alsmede grote open gebieden (voornamelijk grasland ?) zoals het Rijens Broek en Moergestels Broek, alsmede uiterwaarden (die vaak grenzen aan grote open polders) favoriet zijn bij de Blauwe kiekendief. Van de 52 waarnemingen gaat het in 29 gevallen (36 exemplaren) om waarnemingen in heideterreinen (Kampina 15x, Regte heide 7x, Oirschotse Heide 2x, Reuselse Moeren 2x, Kleine Oisterwijkse Heide 1x, en Moddervelden 1x). Op de tweede plaats gaat het om open cultuurland, waar 11 van de 52 waarnemingen (12 exemplaren) betrekking op heeft (Rijens Broek 5x, Moergestels Broek 3x, Maas uiterwaarden Sprang-Capelle 2x, en Vughtse Gement 1x.). Op de derde plaats komt het kleinschaliger kultuurlandschap, waar 10 waarnemingen (10 exemplaren) werden verricht. Het gaat hier om gebieden als Oude Waranda, De Brand, Geelders, Dommeldal, Zwarte Voorten, Spoordonk, De Kuilen, Nemelaer, Oirschotse weg en Spinder. Tot slot hebben 2 van de 52 waarnemingen betrekking op 2 overtrekkende exemplaren

Slaapplaatsen.

Van Blauwe kiekendieven is bekend dat ze er tenminste in de winter gemeenschappelijke slaapplaatsen op na houden. Meestal gaat het hierbij om 1-10 Blauwe kiekendieven per slaapplaats, maar dit hangt vaak af van het aantal Blauwe kiekendieven dat gelijktijdig in een bepaald gebied verblijft. Dergelijke slaapplaatsen zijn vaak gelegen in heideterreinen en moerasgebieden. Voor zover de slaapplaatsen zijn gelegen op heideterreinen, gaat het vaak om moerassige delen van deze heideterreinen. Voor wat ons werkgebied betreft verblijven er waarschijnlijk nooit meer dan enkele Blauwe kiekendieven gelijktijdig in Midden-Brabant. De enige waarneming die op een slaapplaats betrekking heeft is dan ook de waarneming van 20

april 1982 toen er op de Kampinase Heide een slaappleats van 2 mannetjes en 2 wijfjes werd ontdekt. Opvallend hierbij is het feit dat het hier gaat om een slaappleatswaarneming relatief laat in het voorjaar. Ook enkele van de overige waarnemingen zouden betrekking kunnen hebben op slaappleatsen, maar dit werd nooit expliciet opgegeven, en is daarom niet bekend.

Dankwoord.

Dit overzichtje heeft alleen tot stand kunnen komen dankzij de bereidwilligheid van leden om waarnemingen aan het waarnemingenarchief van de Werkgroep toe te voegen. De waarnemingen die in dit overzicht zijn verwerkt zijn afkomstig van Frans van Avendonk, Roos Backx, Arno Braam, Ronald Buskens, George van Dalen, Loek Hilgers, Anne Hilverda, Cis van Laarhoven, Herman Petermeijer, Ad van Poppel, Sheila van Poppel, Frans v.d. Oetelaar, Victor Retel-Helmrich, Miek Slikkerveer, Ronald Smulders, Jo Swaans, en Bobby Thoolen. Al deze mensen, maar ook alle andere inzenders van waarnemingen, wil ik hierbij namens de Werkgroep bedanken voor hun inzet.

Ad van Poppel.

PESTVOGEL

Vroeger gold hij als de bode
Van ziekte, dood en noodrantsoen
Bijgeloof, hoor - grote goden!
Hij kan er echt geen pest aan doen

Ivo de Wijs

RESULTATEN GANZENTELLING JANUARI 1993.

Hieronder volgt een kort verslag van de tweede telling van dit seizoen van de inmiddels traditionele ganzen tellingen. Van de eerste telling werd enige tijd geleden wel een kort verslag geschreven, maar door omstandigheden kon dat toen niet in Peregrijn geplaatst worden; mogelijk dat in deze Peregrijn dus beide verslagen zijn opgenomen. De teldata voor dit telseizoen werden vastgesteld op 19 december, 16 januari en 13 februari, dat wil zeggen dat er op zaterdagochtend geteld wordt, waarbij dan in overleg bij slechte weersomstandigheden uitgeweken kan worden naar de zondagochtend. Geteld werden wederom: Helvoirts Broek noord en zuid, Vughtse Gement, Vlijmens Ven, Rijens Broek, Moergestels Broek, en dit keer ook de Zwaluwenbunders.

Weersomstandigheden.

De weersomstandigheden vormden dit keer geen probleem om op zaterdag te tellen; toch gaven diverse tellers er de voorkeur aan om op zondagochtend te tellen, zodat besloten werd de telling op zondagochtend uit te voeren. Wat de weersomstandigheden betreft maakte dit weinig verschil. Het was half bewolkt, de temperatuur bedroeg ca. 8° C, bij een matige tot harde zuidwesten wind. Geen ideaal ganzen weer dus, maar wel lekker voor de tellers.

Resultaten.

Deze tweede telling leverde een aantal van 265 Rietganzen op. Omstreeks 08.20 uur vertrokken deze in kleine groepen vanaf Kampina, waarna ze in diverse richtingen wegvlogen. Daarna worden nog enkele keren kleine groepjes overvliegend waargenomen. Overigens werd er tussen de groep op Kampina ook 1 Kolgans waargenomen. In het zuidelijke deel van het Helvoirts Broek werden om 08.33 uur 30 Rietganzen waargenomen, overvliegend van zuid naar noord. Om 09.45 uur landen er 12 Rietganzen in het Noordelijke deel van het Helvoirts Broek, die uit zuidelijke richting kwamen aanvliegen. In het Moergestels Broek werden om 09.45 uur 37 Rietganzen waargenomen, die bij aankomst van de tellers reeds aanwezig waren. In de overige gebieden werden geen (Riet)ganzen waargenomen. Overigens werden er de dag tevoren (16-01-1993) om ca. 10.00 uur 200 Rietganzen waargenomen die van Helvoirts Broek Zuid naar Noord vlogen (med. Nico Hilgers).

Waarnemers.

Deze telling werd door de volgende personen uitgevoerd. Victor Retel Helmrich (Kampina); Loek Hilgers (Vughtse Gement en Vlijmens Ven); Nico Hilgers, Carlo van Wely en Sjef Staps (Helvoirts Broek); Jo Swaans en Cisca van Laarhoven (Moergestels Broek), Jan Pajmans (Rijens Broek), en Sheila en Ad van Poppel (Zwaluwenbunders).

Wintervoeding verandert trekroute van zangvogels

HET OPHANGEN VAN vetbollen voor de vogels, het uitstrooien van vogelzaad en het plaatsen van besdragende struiken zijn niet slechts onschuldige uitingen van dierenliefde. Deze goedbedoelde acties kunnen de loop van de evolutie veranderen. Het aanbieden van een goed gevulde voedertafel helpt niet alleen kneusjes de winter door, maar leidt ook tot verandering van trekroutes.

Zwartkoppen uit midden-Europa hebben de afgelopen dertig jaar zuid- en zuidwest-Engeland als nieuw overwinteringsgebied ontdekt. Het aangename klimaat en de goede voedselvoorziening zijn de belangrijkste verklaringen voor deze onverwachte populariteit. Voorheen trokken de vogels naar landen rond de Middellandse Zee, maar sinds de jaren zestig worden er in toenemende mate overwinterende zwartkoppen in Engeland gesignaleerd.

Daar zijn geen autochtone vogels of Scandinavische doortrekkers die zijn blijven hangen, maar overwinterende zuid-Duitse en Oostenrijkse zwartkoppen. Dat blijkt uit onderzoek dat half december werd gepubliceerd in het wetenschappelijk tijdschrift *Nature* en dat is uitgevoerd door het vogeltrekstation Radolfzell in Möggingen in Duitsland, in samenwerking met de universiteit van Heidelberg.

Zwartkoppen zijn slanke, grijze zangvogeltjes die ook in Nederland in tuinen en bossen algemeen voorkomen, maar die een vrij verborgen levenswijze leiden. De bovenkant van het kopje is bij de mannetjes zwart, bij de vrouwtjes bruin. Het zijn individuele trekkers, die zich op eigen houtje naar hun winterbestemming bewegen.

Al enkele jaren bestaat in landen rond de Noordzee, ook in Nederland, de indruk dat meer en meer zwartkoppen de winter in noordelijke streken doorbrengen, daartoe aangelokt door mensen met voedertafels in de tuin. De logische gevolgtrekking dat het lokale dieren zijn die van de trek hebben afgezien, is voorbarig.

Uit ringgegevens bleek dat de in Engeland overwinterende zwartkoppen voor het merendeel afkomstig zijn uit Duitsland en Oostenrijk. Tot het begin van de jaren zestig waren Duitse zwartkoppen in Engeland een zeldzaamheid. De onderzoekers schatten dat nu al tien procent van de zuid-Duitse/Oostenrijkse zwartkoppen Engeland boven de Middellandse Zee verkiest.

Met een elegant experiment hebben de onderzoekers aannemelijk gemaakt dat de nieuwe trekroute al stevig veranderd ligt in de genen van de vogels.

De midden-Europese zwartkop, een algemeen zangvogeltje, heeft Engeland als nieuw overwinteringsgebied uitgekozen. Het is een genetische aanpassing aan veranderende omstandigheden.

Zwartkop met aalbes in de snavel.

FOTO FRITS VAN DAALEN/NATURA

Jongens van in Engeland overwinterende zwartkoppen werden in Duitsland opgekweekt. In de herfst kregen ze de neiging op trek te gaan, niet zoals hun oorspronkelijk Duitse collega's in zuidelijke richting, maar westwaarts.

Dergelijke experimenten worden uitgevoerd in ronde kooien, waarbij wordt geregistreerd in welke richting de vogels tijdens de trekperiode proberen de kooi te verlaten. Dat biedt volgens dr. A. van Noordwijk, van het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek in Heteren, een goede indicatie voor de trekrichting.

Volgens Van Noordwijk is het geen toeval dat juist de zwartkoppen uit zuid-Duitsland Engeland als eerste hebben ontdekt. Hier in midden-Europa overlappen twee verschillende populaties van de zwartkop elkaar, elk met een eigen, in de genen gegrift trekroute om de Alpen heen: in zuid-westelijke dan wel zuid-oostelijke richting.

Waar beide populaties bij elkaar komen, bestaat volgens Van Noordwijk een grotere genetische variatie dan ge-

bruikelijk bij zwartkoppen. Veel van de bastaarden volgen een gemiddelde trekroute: pal zuid. Uit deze midden-Europese genetische smeltkroes zijn echter ook enkele zwartkoppen voortgekomen die naar het westen trokken en Engeland hebben ontdekt. Deze vogels hebben kennelijk op het juiste paard gewed, waardoor ze de nieuwe trekroute aan relatief veel jongen hebben kunnen doorgeven, zodat een steeds groter percentage van de vogels naar Engeland trok.

Niet alleen heeft zuidwest-Engeland een vrij aangenaam winters klimaat en is het voedselaanbod in de tuinen gunstig, bovendien is het wat minder ver vliegen dan naar de vroegere winterbestemmingen. In het voorjaar zijn de in Engeland overwinterende zwartkoppen bovendien ongeveer tien dagen eerder terug in hun Duits/Oostenrijkse broedgebied.

Daardoor kunnen ze de beste broedplaatsen innemen, wat tot betere broedresultaten leidt. Bovendien zijn door de vroege terugkeer de Engeland-vaarders voor de paring vooral op elkaar aangewezen, waardoor de nieuwe trekroute in zuivere vorm aan het nageslacht wordt doorgegeven.

Maar waarom blijven de Engelse zwartkoppen niet in Groot-Brittannië hangen, en besparen ze zich de reis naar Spanje? De auteurs vermoeden dat het afzien van de trek een veel grotere aanpassing vereist dan uitsluitend een richtingverandering tijdens de reis. Voor een Spanje-reiziger, zo is de redenering, is het eenvoudiger, de blik naar Engeland te verleggen dan om het reizen geheel op te geven.

Volgens de Duitse onderzoekers is dit de eerste waarneming van een drastische en snelle gedragsverandering met een genetische basis bij een gewerveld dier.

Een commentator in *Nature* reageerde dan ook verrast. Biologen nemen aan dat dergelijke aanpassingen honderden tot duizenden jaren vergen. De behoefte aan dergelijke snelle veranderingen in migratiegedrag, zo meent de commentator, zal vooral door het broeikas-effect toenemen. Door klimaatveranderingen zullen in hoog tempo nieuwe eisen worden gesteld aan het trekgedrag van vogels.

'Rekening houdend met ook nog andere door de mens veroorzaakte milieuveranderingen, zal de toekomst van veel soorten afhankelijk zijn van een capaciteit tot aanpassing zoals die nu door de zwartkop ten toon wordt gegeven.'

RIK NIJLAND

de Volkskrant

Slikken en gorzen

Het is stil in Dirksland, doodstil. Gij Zult De Dag des Heren Eren. De massieve hervormde kerk is omringd door een zwarte gracht, een somber beeld. Toch zie je in dit dorp op Flakkee opvallend veel ruime huizen, villa's, hoeven van hereboeren. Een dorp dat baadt in de welvaart.

Vanaf Dirksland voert een verlaten, kaarsrechte Haveloze Weg richting Grevelingenmeer. Achter de sloten liggen grijze akkers met blinkende grijszwarte zeeklei, verscheurd door diepe ploegvoren. De boerderijen liggen verderop, tegen de Westdijk. Nog wat verder, bij de Diederikse Zeedijk, vliegt plotseling een fazant klapperend weg. Het is een vrouwtje, het kleurrijke mannetje volgt enkele tellen later.

In Dirksland begon de victorie in de strijd tegen de zee. Vanaf de vroege Middeleeuwen verdwenen bij elke stormvloed grote stukken veen, klei en zand in de zee. Na de Sint-Elisabethsvloed van 1421 resteerden van wat nu 'Flakkee' is slechts slikken en gorzen, dat zijn begroeide slikken. Goeree lag als een vooruitgeschoven post te midden van de golven.

Het gors van Dirksland werd als eerste gors bedijkt. De Heer van Voorne ging echter alleen akkoord als de bedijkers een kerk zouden bouwen. Die kwam in 1488 gereed. Van het een kwam het ander: het ene na het andere gors werd bedijkt. Zo ontstonden ronde opwaspolen die later via aanwaspolen werden verenigd tot Flakkee. In 1751 werd met de Statendam, die het nieuwe eiland met Goeree verbond, de kroon op het werk gezet.

Op de kruin van de Zeedijk kijk ik uit over de getemde Grevelingen en de uitgestrekte

buitendijkse Slikken van Flakkee. Na 1972, toen de Brouwersdam de Noordzee buitensloot, raakten de slikken begroeid. Op de dijk grazen tientallen schapen, er waait een frisse bries. Wat een ruimte, de verte lijkt oneindig.

Imposante Heckrunderen en kleine fjordenpaarden voorkomen met hun nimmer aflatende graaslust dat de voormalige slikken door riet en struikgewas worden overwoekerd. Dat geeft ruimte aan duingras en zeldzame duinplanten zoals duizendguldenkruid en orchideeën.

Prettig voor kluut, tureluur,

Te voet

gans en eend, dat spreekt.

Maar waar de natuur haar gang mag gaan is het gors wel zo mooi, met een rijke overvloed aan duin- en meidoorn. Talloze zang- en roofvogels, zoals de bruine kiekendief, bekijken het geheel. Nu ja, Natuurmonumenten denkt er blijkbaar anders over.

Het Deltapad volgt hier de kruin van de Zeedijk, maar ik geef de voorkeur aan een zwerftocht over het begroeide buitendijkse gebied. Door woest, bijkans ondoordringbaar struikgewas, maar ook langs een zandafgraaftplaats, waar de natuur meedogenloos wordt gekleineerd.

In het Grevelingenmeer fungeren opgespoten zandplaten als belangrijke vogelbroedplaatsen. Fuut, aalscholver en reiger zijn dol op de vis die zich voedt met het zeegras waarmee een kwart van de bodem van het meer is begroeid.

Ik loop als eenzame wandelaar langs de rand van het water. Overal op het kleizand liggen

schelpen, mossels en oesters. Vroeger had je hier voor de kust uitgestrekte mosselbanken. Verderop, in het water, staan honderden steltlopers. Plotseling vliegen ze op, kleine stipjes verbonden door een onzichtbare band, een enorm trapezium in de lucht, ze scheren omlaag, vlak over het water, strijken tenslotte toch neer.

Eindelijk, na meer dan een uur lopen langs de waterrand, zie ik weer iemand. Een man met een kano, hij trekt zijn boot na een bezoek aan land terug in het water. Het meer is hier nauwelijks een voet diep, het water schittert als een dunne vlakke spiegel in de zon. Na honderd meter reikt het water nog steeds niet verder dan zijn enkels. Een eenzaam silhouet dat baadt in een zee van licht. Ik kijk ademloos toe.

Een poging om door het struikgewas het voetpad of de dijk te bereiken mislukt. Hier kom je nooit door. Met de oude stoeptoren van Goedereede als richtpunt vervolg ik mijn tocht, richting bewoonde wereld. Bij de Zuideedijk reikt het water tot aan tot de voet van de dijk. Een half uur later bereik ik Goedereede, het oude vissersplaatsje dat al in 1312 stadsrechten kreeg, zich ontwikkelde tot een bloeiende handelsstad maar door het dichtslibben van de haven zijn glorie zag vergaan. Een schitterend, gaaf brokje historie. En in 'De Gouden Leeuw' kun je heerlijk eten.

(15 km; literatuur: LAW 5-1: Deltapad; ook: Provincie-Voetwijzer Zuid-Holland; nog beter: losbladige routes 7 en 9 van dezelfde provincie)

KEES CALJÉ

NRC

Gift van bank voor korhoenders

Van onze verslaggever

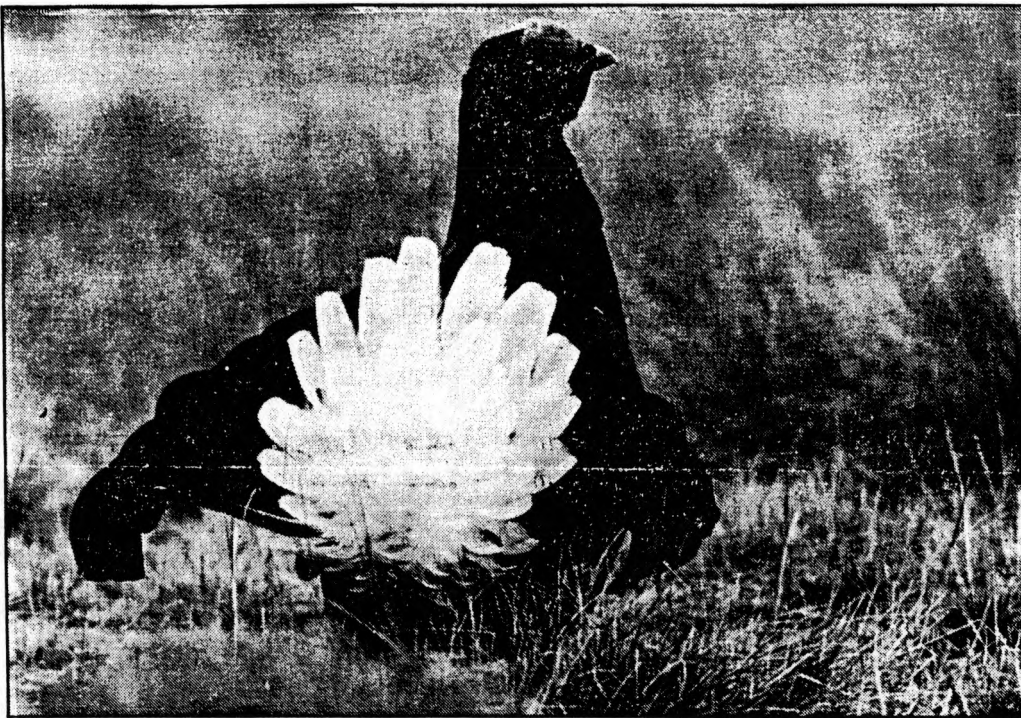
EINDHOVEN - Het Brabants Landschap krijgt 10.000 gulden subsidie van de ING-bank Eindhoven. Het geld zal de natuurbeschermingsorganisatie besteden aan een project om de korhoender voor Brabant te behouden.

„We kunnen niet blijven wachten op het landelijke reddingsplan korhoenders. Er zijn nog maar twintig hanen in Midden- en Oost-Brabant. Het is echt twee minuten voor twaalf”, aldus Victor Bakker van het Brabants Landschap.

De ING-bank opende gisteren officieel het kantoor in Eindhoven. Bij die gelegenheid werd de gift bekend gemaakt. Ook heeft de bank haar relaties gevraagd in plaats van cadeaus bedragen over te maken op de bankrekening van het Brabants Landschap. Het Brabants Landschap hoopt zo het bedrag te kunnen verdubbelen.

In het nieuwe gebouw aan 't Schimmelt is ook het regiokantoor voor Zuid-Nederland gevestigd. Ter ere daarvan kreeg Het Limburgs Landschap ook 10.000 gulden. Dat geld wordt besteed aan de 'restauratie' van een ven in De Banen in Nederweert.

Begin jaren zeventig kwam de korhoen nog op tientallen plaatsen voor. Nu zijn er nog drie heidegebieden overgebleven: de Oirschotse Heide, de Drunense Duinen en de Regte Heide ten zuidwesten van Tilburg. In dat laatste gebied komt het grootste deel van de twintig hanen met ongeveer evenveel hennen voor. De vogel is bedreigd door de vergrassing van zijn broedgebied - de heide - en door het verdwijnen van kruidachtigen uit het grasland in de buurt van de natuurgebieden. Die begroeiing

is nodig om vooral de jonge dieren aan insecten te helpen.

„De korhoen is een standvogel. Dat betekent dat hij blijft, ook als zijn biotoop, zijn leefomgeving, verslechtert”, vertelt Bakker. Om de vogel te helpen moet volgens het Brabants Landschap het landschap aantrekkelijker gemaakt worden. Dat kan door de

heide af te plaggen waardoor het gras verdwijnt. Maar nog belangrijker is dat de barrières tussen heide en cultuurland beslecht worden. Weggetjes, greppels en hekken moeten verdwijnen om ervoor te zorgen dat de jonge vogeltjes gemakkelijker bij hun voedsel kunnen komen. Met dat laatste is het Brabants Landschap al begonnen op de Regte Heide.

Bakker benadrukt dat het niet alleen om een veertigtal vogels gaat. „De korhoen is de smaakmaker, het symbool voor een gezonde heide die ook geschikt is voor veel andere diersoorten.”

Landelijk wordt er gewerkt aan het Reddingsplan Korhoenders. Brabant doet momenteel pogingen ook opgenomen te worden in dat plan. Alleen zo

● De korhoen is volgens een medewerker van het Brabants Landschap het symbool van een gezonde heide. Foto: Jan van de Kam

kunnen terreinbeheerders voor rijkssubsidie in aanmerking komen. Het Brabants Landschap wil daar volgens Bakker niet op wachten omdat de tijd dringt. □

WAARNEMINGEN

De volgende waarnemingskaarten werden voor opname in het waarnemingenarchief ontvangen:

Aalscholver	19-01-1993	1 Spoordonk, overvliegend	CvL
	11-02-1993	15 Leemputten Udenhout	NH
	14-02-1993	1 De Locht	CvL
	08-03-1993	36 Leemkuilen Udenhout	KK
	24-03-1993	16 Boterpad	HP
Blauwborst	28-03-1993	1 Kampina	KK
Blauwe kiekendief	08-02-1993	1 Kampina	JP
	27-02-1993	1 De Logt	LH
	28-03-1993	1 Oisterwijk, Ptr. v. d. Elsenstr.	FsvdO
Boomklever	08-02-1993	1 Heerebeek	CvL
	08-02-1993	2 Velders Bos	CvL
	08-02-1993	1 Mortelen	CvL
	01-04-1993	1 Oude Warande	AvP, SvP
Boomleeuwerik	28-06-1992	1 De Mast, Tilburg	MS
	28-03-1993	3-6 Kampina	KK
Bosuil	18-02-1993	1 Mortelen	CvL
	31-03-1993	2 Mortelen	AvP, SvP
Canadese gans	24-03-1993	1 Boterpad	HP
Fuut	05-02-1993	4 Leemputten Udenhout	NH
Goudvink	30-11-1992	2 Winkelsven	JP
Gruauwe klauwier	25-03-1993	1 Loonse en Drunense Duinen	JP
	28-03-1993	1 Kampina	KK
Grutto	21-03-1993	21 Landschotse Heide	KK
	29-03-1993	161 Dal v. d. Ley nabij Regte Heide	HP
Havik	11-02-1993	1 Leemputten Udenhout	NH
Houtsnip	31-01-1993	1 Mortelen	CvL
	18-02-1993	1 Mortelen	CvL
Ijsvogel	28-03-1993	1 Achterste Stroom, Klein Speyck	LH
Kraanvogel	09-04-1993	7 Regte Heide	WdJ-JS
Kemphaan	29-03-1993	1 Dal v. d. Ley nabij Regte Heide	HP
Knobbelzwaan	30-03-1993	1 Oisterwijk, Voorste Stroom	AvP, SvP
Korhoen	09-04-1993	2 Leydal	HP, CvW
	12-04-1993	2 Oirschotse Heide	AvP, SvP
Krakeend	05-02-1993	6 Leemputten Udenhout	NH
Kramsvogel	21-02-1993	97 Rijens Broek	JP
Nijlgans	05-02-1993	4 Leemputten Udenhout	NH
	23-02-1993	22 Boterpad	HP
	08-03-1993	8 Leemkuilen Udenhout	KK
	30-11-1992	2 Kampina, Balsvoort	JP
Oeverloper	21-01-1993	2 Mortelen	CvL
	14-02-1993	6 Mortelen	CvL
	17-02-1993	4 Mortelen	CvL
	17-02-1993	3 Mortelen	CvL
Porseleinhoen	28-06-1992	1 Huis ter Heide	MS
Pijlstaart	29-03-1993	4 Dal v. d. Ley nabij Regte Heide	HP
Regenwulp	18-04-1992	22 Hedikhuizen	MS
	10-04-1993	24 De Logt	JS

Rietgans	10-12-1992	116 Dongen, overvliegend	JP
	30-01-1993	220-240 Helvoirts Broek-noord	NH
	08-02-1993	4 Tilburg, Griegstraat overvliegend	AvP
Roerdomp	18-04-1992	1 Haarsteegs wiel	MS
Rode Wouw	20-04-1992	1 Herpt, Groenstraat	MS
Roodborsttapuit	28-03-1993	4 Kampina	KK
Scholekster	13-03-1993	20 Boterpad	GvdK
	24-03-1993	13 Boterpad	HP
Slobeend	18-03-1993	2 Leemputten Udenhout	NH
	21-03-1993	4 Landschotse Heide	KK
Smient	29-03-1993	4 Dal v.d. Ley nabij Regte Heide	HP
Steenuil	29-03-1993	1 Haaren, Kasteellaan	GvdK
Sijs	30-11-1992	15 Kampina	JP
Tafeleend	05-02-1993	6 Leemputten Udenhout	NH
	08-03-1993	42 Leemkuilen Udenhout	KK
Tureluur	21-03-1993	1 Landschotse Heide	KK
Watersnip	29-03-1993	16 Dal v.d. Ley nabij Regte Heide	HP
Wintertaling	19-01-1993	16 Spoordonk	CvL
	29-03-1993	12 Dal van de Ley	HP
Witgatje	23-02-1993	1 Boterpad	HP
Zomertaling	29-03-1993	1 Dal v.d. Ley nabij Regte Heide	HP

Ingevulde waarnemingskaarten werden ontvangen van Loek Hilgers (LH), Nico Hilgers (NH), Wim de Jong (WdJ) via Jo Swaans (JS), Gerard v.d. Kaa (GvdK), Kees Ketelaars (KK), Cis van Laarhoven (CvL), Frans v.d. Oetelaar (FsvdO), Jan Paymans (JP), Herman Petermeijer (HP), Ad van Poppel (AvP), Sheila van Poppel (SvP), Miek Slikkerveer (MS), Jo Swaans (JS) en Carlo van Wely (CvW).

Ad van Poppel.

werkgroep voor vogel- en natuurbescherming midden-brabant

Gerard v. d. Kaai
v. Ryckevorsellaan
17
5062 DH Oisterwijk